

UDK 27-732.4-675"1962/1965"

341.312.5-047.44

2Häring, B.

<https://doi.org/10.53745/bs.93.2.7>

Primljeno: 27. 5. 2023.

Prihvaćeno: 6. 7. 2023.

Pregledni rad

PROMIŠLJANJA O NEKIM STARIM I NOVIM NAGLASCIMA U KATOLIČKOM VREDNOVANJU PRAVEDNOG RATA

Tonči MATULIĆ

Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Vlaška 38, p.p. 5, 10 000 Zagreb

tonci.matulic@kbf.unizg.hr

Sažetak

Autor u članku promišlja o nekim starim i novim naglascima u katoličkom vrednovanju rata u svjetlu tradicionalne teorije pravednog rata. U uvodnom dijelu autor kratko promišlja o ratu kao zlu (*mysterium iniquitatis*), a zatim ukratko predstavlja tradicionalne argumente u prilog opravdanju takozvanoga pravednog rata u svjetlu teorije pravednog rata. Nakon toga autor predstavlja neke novije naglaske u katoličkom vrednovanju rata s posebnim naglaskom na nauk Drugoga vatikanskog koncila, koji je osudio rat i pozvao na zabranu svakog rata. Autor u nastavku članka prikazuje neka tumačenja rata i nenasilja u postkoncilskom katoličkom mišljenju s posebnim naglaskom na poruke pastoralnog pisma o izazovima mira američkih biskupa iz 1983. godine, a zatim na argumente jednog od najpoznatijih moralnih teologa 20. stoljeća Bernharda Häringa u prilog napuštanju tradicionalne teorije pravednog rata i bezuvjetnom pristajanju uz evanđeosku logiku nenasilja. Na temelju tih analiza autor ističe nužnost nadilaženja proturječja koje postoji između tradicionalnog shvaćanja pravednog rata i evanđeoskog mira i poziva na nenasilje. U tom smislu u zadnjem dijelu članka autor ukratko predstavlja najnovije katoličke prijedloge za napuštanje teorije pravednog rata, koja je tijekom povijesti služila za žalosno opravdanje gotovo svih ratova.

Ključne riječi: rat, mir, teorija pravednog rata, nenasilje, Drugi vatikanski koncil, Bernhard Häring.

Uvodna promišljanja

Rat je uvijek zlo. Rač, doduše, može eventualno biti samo manje zlo (*malum minor*). Međutim, smisao manjeg zla ne izvodi se iz pojma dobra, nego iz pojma

zla koje se nameće silovito i neizbježno. Tradicionalna moralna teologija nije opravdavala izbor manjeg zla pred izborom dvaju moralnih zala ili pred odlukom o izvršenju dviju radnja koje vrijeđaju moralni zakon. Opravdavala je izbor manjeg zla samo kada posrijedi nije moralno zlo, u smislu grijeha, nego neko fizičko zlo ili propust nekog dobrog čina iz kojega može uslijediti zao učinak koji je manje zao od nekog drugog učinka uzrokovanog nekim drugim sredstvom.¹ Prema tome, ako se o ratu promišlja kao manjem zlu, onda treba točno utvrditi da je doista riječ o nekom neizbježnom fizičkom zlu ili o propustu nekog dobrog čina iz kojeg slijedi zao učinak koji predstavlja manje zlo od nekog drugog učinka uzrokovanog drugim sredstvima, a kad je posrijedi rat, onda to znači nemar prema zaštiti nevinih ljudskih života.

Budući da zlo nije u pravom smislu riječi »biće«, ono se može definirati samo u odnosu na stvarnost čija je radikalna suprotnost, nedostatak i negacija, a to je dobro.² U tom smislu rat kao zlo radikalna je suprotnost dobru mira. Rat je negacija mira. Rat kao zlo nikad ne smije biti objekt slobodnog izbora jer zlo predstavlja nedostatak i negaciju dobra i, posljedično tomu, ljudske slobode koja se potvrđuje kao istinska sloboda isključivo u izboru i činjenju dobra. Zlo je, stoga, uvijek ropstvo, a rat je tragična i krvava manifestacija toga zloćudnog ropstva. U tom smislu nikad se ne smije zaboraviti činjenica da je govor o ratu uvijek govor o određenom zlu, makar se radilo o neizbježnom i manjem zlu.

Mudrost koju stječemo iz biblijske vizije o praroditeljima sastoji se u činjenici da su oni jedenjem ploda sa zabranjenoga stabla zadobili spoznaju dobra i zla. To znanje dolazi od same božanske spoznaje i razlikovanja dobra i zla (usp. Post 3,4-7). Teologija je stoga uvijek isticala da se čovjekova bogosličnost (usp. Post 1,27) sastoji također u spoznaji i razlikovanju dobra i zla. Stoga način na koji govorimo o dobru i zlu upućuje također na temeljno shvaćanje čovjeka.

Nadalje, ne postoji neko dobro ili neko zlo iznad Boga čije bi poštovanje obvezivalo samoga Boga. Bog je jedini dobar (usp. Lk 18,19). Štoviše, Bog je najveće zamislivo i realno dobro (*summum bonum*).³ Božje savršenstvo je apsolutno

¹ Usp. L. BENDER, *Minor male*, u: Francesco ROBERTI – Pietro PALAZZANI, *Dizionario di Teologia Morale*, Roma, 1953., 903. Također usp. Salvatore PRIVITERA, *Il volto morale dell'uomo. Avvio allo studio dell'etica filosofica e teologica*, Acireale, 1999., 174-177.

² Male, u: Jean-Louis BRUGUÈS, *Dizionario di Morale Cattolica*, Bologna, 1994., 220.

³ Usp. Toma AKVINSKI, *Sum. theol.*, I^a, q. 6, a. 2. Ako nije drukčije navedeno, ovdje se služimo latinskim djelima sv. Tome Akvinskoga prema: *Corpus Thomisticum. S. Thomae de Aquino Opera Omnia*, u: <https://www.corpusthomicum.org/iopera.html> (30. XI. 2022.) i engleskim prijevodom: St. Thomas AQUINAS, *Opera omnia* – Online Edition, u: <https://aquinasonline.com/texts/> (30. XI. 2022.).

dobro kao izvor i temelj svekolikoga stvorenog dobra.⁴ Zlo stoga nema apsolutno nikakve veze s dobrim Bogom, nego predstavlja lišenost (*privatio*) dobra.⁵ Zlo je nedostatak prirodjenog dobra stvorenom biću.⁶ Zlo je realni nedostatak nužnog dobra, suprotnost dobru i negacija dobra.⁷ U tom smislu konkretan zao čin je slobodni izbor radikalno suprotstavljen bezuvjetnom zahtjevu za činjenjem dobra (*bonum est faciendum, valum vitandum*). Činjenje zla je izbor ništavila i praznine, izbor nevrijednoga i ispraznoga, što čovjeka zarobljava, razara i umanjuje.

Rat je posebna vrsta zla koja se očituje u krvavom nasilju kao žalosnoj konstanti tijekom čitave povijesti čovječanstva. To posebno svjedoči bratoubojstvo na početku povijesti (usp. Post 4,8). U tom svjetlu rat predstavlja nasilnu posljedicu neposluha prema Božjoj zapovijedi. Rat je zbog grijeha ušao u povijest i prometnuo se u činjenicu ljudske egzistencije i ljudskog stanja od početka (*conditio humana*). Tako je ljudski život od početka obilježen nasiljem čiji pravi korijeni nisu ekonomske, političke, sociološke, etničke i bilo koje druge slične naravi, nego su prije svega duhovne i moralne naravi, jer izbor zla i nasilja uvijek odražava neposluh prema Bogu i svjesno odbijanje dobra.

Prethodnu je stvarnost mudro izrazio Drugi vatikanski koncil ovom izjavom: »Neuravnoteženosti od kojih trpi današnji svijet zapravo su povezane s onom osnovnijom neuravnoteženošću koja je ukorijenjena u ljudskom srcu. Naime u samom se čovjeku sukobljavaju mnogi elementi. Jer dok se on, s jedne strane, kao stvorenje doživljava mnogostruko ograničenim, s druge strane, u svojim željama osjeća se neograničenim i pozvanim na viši život. Privučen mnogim stvarima koje ga mame, neprestano je prisiljen među njima izabirati i nekih se odricati. Štoviše, kako je slab i grješnik, on nerijetko čini ono što neće, a ne čini ono što bi zapravo htio činiti (usp. Rim 7,14s). Prema tome, čovjeka muči podijeljenost u njemu samome; iz nje također nastaju tako brojni i toliki razdori u društvu.«⁸

⁴ »Bonum autem totius universi est id quod est apprehensum a Deo, qui est universi factor et gubernator, unde quidquid vult, vult sub ratione boni communis, quod est sua bonitas, quae est bonum totius universi«, *Isto*, I-II^{ae}, q. 19, a. 10, respondeo.

⁵ Usp. Toma AKVINSKI, *Suma protiv pogana*, Zagreb, 1993., II, 7, 2. Također usp. Toma AKVINSKI, *Sum. theol.*, I^a, q. 48, a. 2.

⁶ »Non omnis defectus boni est malum, sed defectus boni quod natum est et debet haberi«, Toma AKVINSKI, *Sum. theol.*, q. 48, a. 5, ad 1. Također usp. Toma AKVINSKI, *De malo*, q. 1, a. 3.

⁷ Usp. Ivan TADIĆ, O zlu u misli sv. Tome Akvinskoga, u: *Crkva u svijetu*, 39 (2004.), 1, 6-39; Maja HERMAN DUVEL – Anto GAVRIĆ, Toma Akvinski o odnosu dobra i zla u stvorenome svijetu, u: *Filozofska istraživanja*, 41 (2021.), 2, 415-431.

⁸ DRUGI VATIKANSKI KONCIL, *Gaudium et spes. Pastoralna konstitucija o Crkvi u suvremenom svijetu* (7. prosinca 1965.), br. 10, u: *Dokumenti*, Zagreb, 2008. (dalje: GS).

Površno čitanje ovog teksta može zavesti na zaključak o opravdanju čovjekove sklonosti zlu i stvarnog činjenja zla. No, to je privid, jer prethodna izjava stoji u povezanosti s drugom koncilskom izjavom: »Čovjek, od Boga sazdan u pravednosti, ipak je, na poticaj Zloga, već od početka povijesti zlorabio svoju slobodu uzdižući se protiv Boga i želeći postići svoj cilj izvan Boga (...). To što doznajemo po božanskoj objavi slaže se i sa samim iskustvom. Naime, *ako čovjek pogleda u svoje srce, otkriva da je i sklon na zlo i uronjen u mnogovrsne jade, koji ne mogu potjecati od njegova dobrog Stvoritelja*. Ustručavajući se često priznati Boga svojim počelom, čovjek je također poremetio dužno usmjerenje prema svojem posljednjem cilju i ujedno sav sklad sa samim sobom, s drugim ljudima i sa svim stvorenjem. *Tako je čovjek sâm u sebi podijeljen*. Zbog toga *sav život ljudi, i pojedinačni i kolektivni, pruža sliku borbe – i to dramatične – između dobra i zla, između svjetla i tmina*. Štoviše, čovjek otkriva da je sâm po sebi nesposoban uspješno suzbiti nasrtaje zla, tako da se svaki osjeća kao okovan verigama« (GS 13). Zli zavodi čovjeka na zlo. No, kao što se »čovjek može samo u slobodi okrenuti dobru« (GS 17), tako se može samo u slobodi okrenuti zlu, budući da zlo svoj uzrok ima u neurednoj slobodnoj volji i zloporabi ljudske slobode kojom čovjek pristaje uz zlo i prihvaća ono što ga zarobljava, razara i umanjuje.⁹ U tome se krije paradoks i apsurd ljudske slobode. Ona se kao istinska sloboda potvrđuje samo u dobru, ali je sposobna izabrati i zlo, to jest ispraznost i vlastitu negaciju.

Budući da je »prava sloboda izniman znak božanske slike u čovjeku. Bog je, naime htio čovjeka prepustiti rukama njegove vlastite odluke (usp. Sir 15,14), tako da iz vlastite pobude traga za svojim Stvoriteljem te da, prianjajući uz njega, slobodno prisprije do potpunosti i blažena savršenstva«¹⁰, onda je neposluš prema Bogu na početku povijesti čovječanstva unio nered u slobodnu volju kao odraz slike Božje u čovjeku.

Uzrok odijeljenosti u čovjekovu bitku je u Zlome kao začetniku zla i zavodniku na zlo, kao čovjekoubojici od početka (usp. Iv 8,44). U novozavjetnom jeziku ime mu je *diabolos* (grč. *diábolos*) ili klevetnik, lažni tužitelj, razaratelj sklada i čovjekoubojica. Stoga rat smijemo nazvati đavolskim djelom. To je glavni razlog zašto je već rana Crkva, nadahnuta primjerom svoga božanskog Utemeljitelja i njegovom evanđeoskom porukom mira i osude svakog

⁹ Usp. Dante LAFRANCONI, Peccato, u: *Nuovo Dizionario di Teologia Morale*, Francesco COMPAGNONI – Giannino PIANA – Salvatore PRIVITERA (ur.), Cinisello Balsamo (Mi), 1990., 900-907.

¹⁰ *Isto*.

nasilja, nje govala pacifizam¹¹ i promicala opiranje svakom nasilju,¹² iako neki autori izražavaju sumnju u takvo crkveno držanje i kritički propituju povijesnu ispravnost tog suda.¹³ Međutim, trag takvog nedvosmislenog držanja rane Crkve dandanas nalazimo u zabrani neposrednog sudjelovanja u ratnom sukobu svećenstva, monaštva i redovništva.

1. Tradicionalno opravdanje pravednog rata

Povijest Crkve i njezine teologije, a napose nakon konstantinovskog zaokreta na početku 4. stoljeća, daje svjedočanstvo o nijansiranju prije spomenutog isključivog pacifističkog i nenasilnog držanja i postupnom otvaranju prema uvjetima moralnog opravdanja hotimičnog ubojstva u zakonitoj samoobrani u kontekstu takozvane teorije o pravednom ratu (*de bello iusto*). O tome je u crkvenom kontekstu prvi sustavno progovorio sv. Augustin, iznijevši u embrionalnom obliku teoriju o pravednom ratu.¹⁴ Tu je teoriju zatim proširio sv. Toma Akvinski, a kasnije su je produbili španjolski salamantinski tomisti Francisco de Vittoria (1483.–1546.) i Francisco Suárez (1548.–1617.).

Sv. Augustin je dosljedno držao da zakon ljubavi zabranjuje kršćanima ubijati i ranjavati druge u samoobrani. No, smatrao je da zakon ljubavi zahtijeva od kršćana da pomognu drugima u nevolji, opravdavajući pritom i upotrebu sile koja nanosi štetu zlotvorima.¹⁵ »Nu, kažu oni, kako će mudrac voditi pravedne ratove. Kao da – ako se sjeti da je čovjek – neće još više žaliti što mu je nametnuta sama nužnost pravednih ratova; jer, kad ne bi bili pravedni, ne bi ih ni trebalo voditi, pa prema tome ne bi ni bilo ratova za mudraca. Naime,

¹¹ Usp. Edward A. RYAN, *The Reflection of Military Service by the Early Christians*, u: *Theological Studies*, 13 (1952.) 1, 1-32; Roland H. BAINTON, *Christian Attitudes toward War and Peace. A Historical and Critical Survey and Re-evaluation*, Eugene (OR), 2008., 66-83; Bernhard HÄRING, *Frei in Christus. Moraltheologie für die Praxis des christlichen Lebens*, III, Freiburg – Basel – Wien, 1981./1989., 436. Također usp. Bernhard HÄRING, *Kristov zakon – slobodni u Kristu*. Treći svezak: Drugi dio posebne moralne teologije, Zagreb, 1986., 540.

¹² Usp. Todd D. WHITMORE, *The Reception of Catholic Approaches to Peace and War in the United States*, u: Kenneth B. HIMES, *Modern Catholic Social Teaching. Commentaries & Interpretations*, Washington, D.C., 2005., 493.

¹³ Usp. Christian MELLÓN, *Chrétiens devant la guerre et la paix*, Paris, 1984., 90-100; Marin SRAKIĆ, *Izgradnja svjetskog mira*, u: *Bogoslovska smotra*, 59 (1989.) 3-4, 392.

¹⁴ Usp. Augustine (354-430), *Just War in the Service of Peace*, u: Gregory M. REICHBERG – Henrik SYSE – Endre BEGBY (ur.), *The Ethics of War. Classic and Contemporary Readings*, Malden – Oxford, 2006., 70-90. Također usp. Richard J. REGAN, *Just War. Principles and Cases*, Washington, D.C., 1996., 3-19.

¹⁵ Usp. Aurelije AUGUSTIN, *O slobodi volje*, I, 5, [Stjepan KUŠAR preveo i priredio], Zagreb, 1998., 81-98.

opačina oprečne strane nameće mudracu da vodi pravedne ratove.«¹⁶ Zlodjelo agresora nameće moralni zahtjev za zakonitom obranom kao ishodištem teorije pravednog rata.

Za razliku od sv. Augustina, u Akvinca nalazimo moralno opravdanje ubojstva zlotvora u samoobrani, ali jedino uz uporabu razmjernih sredstava. Razmjerna sredstva u obrani mogu biti i ubojita, i to ne samo u obrani drugih koji su žrtve agresije nego također i u samoobrani (*vim vi repellere licet cum moderamine inculpatae tutelae*).¹⁷ Akvinac je protumačio Augustinovu zabranu ubojstva u samoobrani jedino kad pojedinac ne smije direktno namjeravati smrt agresora.¹⁸ Stoga je jedina zabranjena samoobrana iz osvetničkog inata (*cum livore vindictae*).¹⁹

Moralno opravdanje takozvanoga pravednog rata zahtijeva odgovor na pitanje o moralnosti direktnog oduzimanja ljudskog života u ratovanju. Budući da je Akvinac pronašao moralno opravdanje ubojstva nepravednog agresora u činu samoobrane s uporabom razmjernih sredstava, mogao je iznijeti moralno opravdanje takozvanoga pravednog rata i to pod trima ključnim uvjetima: 1) rat smije povesti isključivo zakonita vlast (*auctoritas principis*); 2) treba postojati opravdan razlog za pokretanje rata (*causa iusta*); 3) ratnici trebaju imati ispravnu nakanu (*intentio recta*).²⁰ S tim je uvjetima rat dobio moralnu kvalifikaciju pravednog (*bellum iustum*) i, posljedično tomu, moralno opravdanog sudjelovanja u ratu.²¹

Tim trima ključnim Akvinčevim uvjetima de Vittoria i Suárez (16. i 17. stoljeće) dodali su još tri nova uvjeta: 1) ratna zlodjela, a posebno ljudske žrtve, trebaju biti razmjerna nepravdi koja se želi spriječiti ili zaliječiti ratom; 2) trebaju biti iscrpljena sva mirnodopska sredstva u sprečavanju ili izlječenju nepravde; 3) treba imati utemeljenu razložnu nadu u uspjeh rata.²² U kasnijim

¹⁶ Aurelije AUGUSTIN, *O državi Božjoj – De civitate Dei*. Svezak treći: latinski i hrvatski tekst, Zagreb, 1996., XIX, 7.

¹⁷ Toma AKVINSKI, *Sum. theol.*, II-II^{ae}, q. 64, a. 7.

¹⁸ *Isto*, II-II^{ae}, q. 64, a. 7, ad 1.

¹⁹ Usp. *Isto*, II-II^{ae}, q. 64, a. 7, ad 5.

²⁰ Usp. *Isto*, II-II^{ae}, q. 40, a. 1, respondeo.

²¹ Usp. Giordano KUNICIC, La moralità della guerra secondo San Tommaso, u: *Sapienza. Rivista internazionale di filosofia e di teologia*, 13 (1960.) 2, 503-527.

²² Usp. Francisco de VITTORIA, *Relectiones theologicae XII, Pars 3: De Indis et De jure belli* (1538.-1539.), Ernst NYS (prir.), Washington, D.C., 1917., u: James BROWN SCOTT (ur.), *The Classics of International Law*, Washington, D.C. 1917., 101-466; Francisco de VITTORIA (ca. 1492-1546). *Just War in the Age of Discovery*, u: Gregory M. REICHERG – Henrik SYSE – Endre BEGBY (ur.), *The Ethics of War*, 288-332; Francisco SUÁREZ, *Opus de triplici virtute theologica. Tractatus tertius De caritate*. Disputatio XIII: De bello, sectio I-IX., u: James BROWN SCOTT (ur.), *The Classics of International Law*, 450-466; Francisco

se razdobljima uzimalo svih šest uvjeta za moralno opravdanje prava na ratovanje (*jus ad bellum*), a paralelno se razvijalo i pravo u samom ratu (*ius in bello*) kojim su se utvrđivale humanitarne norme ponašanja u ratu.²³

Poznato je da nisu svi ratovi iste vrste. Razlikuju se građanski, agresivni i osvajački, gerilski, obrambeni, odvrćajući i preventivni, sveti i vjerski, nuklearni i totalni rat i dr. Jedinu anomaliju među njima čini takozvani obrambeni rat koji predstavlja opravdanu reakciju zakonite samoobrane od nepravedne agresije. U tom smislu obrambeni rat nije rat u strogom značenju riječi, nego označava moralno opravdanu zakonitu samoobranu. Odatle slijedi pitanje: Je li to dovoljan razlog da se opravdana samoobrana u ratu okvalificira kao pravedni rat (*bellum iustum*) ili bi primjerenije bilo nazvati je jednostavno pravedna obrana (*iusta defensio*)?

2. Promišljanje o nekim novijim naglascima u katoličkom vrednovanju rata

Đakovačko-osječki nadbiskup u miru Marin Srakić jedini je suvremeni hrvatski autor koji se sustavno bavio moralno-teološkim istraživanjima rata i mira s posebnim naglaskom na pokušaje revizije tradicionalne teorije pravednog rata, počevši od pape Pija XII.²⁴ Nakon Pija XII. papa sv. Ivan XXIII. je, na vrhuncu hladnoratovske krize i nakon zastrašujućih prijetnji nuklearnim ratom tijekom Kubanske krize u listopadu 1962. godine,²⁵ u svojoj drugoj socijalnoj enciklici *Pacem in terris – Mir na zemlji* iz travnja 1963. godine, izjavio: »U naša se vremena sve više i više proširilo uvjerenje da se prepirke, ako među narodima slučajno izniknu ne trebaju rješavati oružjem, nego pregovorima i sporazumima.« Odmah zatim je pojasnio: »Doduše, ovo je uvjerenje, priznajemo, izazvano ponajvećma užasnom razornom moći današnjih oružja i strahovanjem pred nesrećama i jezivim razaranjima što bi ih takva oružja izazvala.

SUÁREZ (1548-1617). Justice, Charity, and War, u: Gregory M. REICHBERG – Henrik SYSE – Endre BEGBY (ur.), *The Ethics of War*, 339-370.

²³ Usp. Carsten STAHN, 'Jus ad bellum', 'jus in bello', 'jus post bellum'? Rethinking the Conception of the Law of Armed Force, u: *European Journal of International Law*, 17 (2006.) 5, 921-943.

²⁴ To najprije nalazimo u njegovoj doktorskoj disertaciji obranjenom u Rimu na Akademiji Alfonzijani 1975. godine. Usp. Marin SRAKIĆ, Povijesno-teološka rasprava o pitanju rata i mira s posebnim osvrtom na novije dokumente Učiteljstva. Pars Dissertationis ad lauream in Theologia consequendam re morali specialiter exulta, Pontificia universitas lateranensis, Academia Alfonsiana – Institutum superius theologiae moralis, Roma, 1975., 1-94, u: Marin SRAKIĆ, *Blago mirotvorcima*. Sabrana djela, V, Đakovo, 2013., 113-193.

²⁵ Lawrence J. McANDREWS, Parallel Paths. Kennedy, the Church, and Nuclear War, u: *American Catholic Studies*, 119 (2008.) 1, 1-28.

Zato je u ovo naše doba, koje se diči atomskom energijom, strana pomisao da bi rat bio ikako prikladan za naknadu povrijeđenih prava.«²⁶

Sv. Ivan XXIII. zaključio je da postoji rašireno uvjerenje o rješavanju sukoba među narodima pregovorima i dogovorima, a ne ratom i da razorna moć nuklearnog oružja i strah od samouništenja što ga ono u ljudima izaziva čine izlišnom pomisao na rat kao na sredstvo za naknadnu povrijeđenih prava. Upravo u strahu kao vrhovnom zakonu prepoznaje se uzrok utrke u naoružavanju (usp. PT 29). Uzajamno utjerivanje straha od suprotstavljene strane oslanja se na logiku takozvanoga nuklearnog odvrćanja suprotne strane od pokretanja rata. U tom smislu papa sv. Ivan XXIII. izjavljuje: »Tvrde da to ne čine iz napadačke pobude – i nema zašto im ne bismo vjerovali – nego da druge odvrate od napada« (PT 29).

Trebalo je zakoračiti u novu epohu, čija se novost nažalost ogleda u izumu, razvijanju i masovnoj proizvodnji nuklearnog oružja koje briše granice među zaraćenim stranama, imajući moć totalnoga uzajamnog uništenja, da bi se započelo kritički preispitivati tradicionalne uvjete teorije pravednog rata. Kanadski kardinal Maurice Roy je u svom osvrtu na encikliku *Pacem in terris* ustvrdio: »Rat više nije samo zločin, nego je očito i ludilo.«²⁷

Prvi i, dakako, najvažniji katolički korak na tom planu učinio je Drugi vatikanski koncil, koji je pozvao na izbjegavanje rata uopće (*de bello vitando*) (usp. GS 79–82), na obuzdavanje ratnog divljaštva (*de bellorum immanitate refrenanda*) (usp. GS 79), na bezuvjetnu osudu totalnog rata tzv. znanstvenim naoružanjem (*de bello totali*) (usp. GS 80), na obustavu utrke u naoružavanju i zastrašivanja ratnim strahotama (usp. GS 81), pozvavši na uspostavu međunarodne javne vlasti koja će zabraniti svaki rat (usp. GS 82). Razmatranje koncilskog nauka o ratu otvara realističku perspektivu koja se najbolje može iščitati iz ove izjave: »U svakom slučaju rat nije iskorišten iz ljudske zbilje. I dokle god bude postojala pogibelj rata i sve dok ne bude mjerodavne međunarodne

²⁶ IVAN XXIII., *Pacem in terris – Mir na zemlji. Enciklika o miru svih naroda što ga treba utemeljiti na istini, pravednosti, ljubavi i slobodi* (11. travnja 1963.), 126-127, u: Marijan VALKOVIĆ (ur.), *Socijalni dokumenti crkve. Sto godina katoličkoga socijalnog nauka*, Zagreb, 1991., 189 (dalje: PT). Ta izjava u hrvatskom prijevodu Kompendija socijalnog nauka Crkve glasi ovako: »Naime, gotovo nemoguće je misliti da bi u doba koje se diči atomskom energijom rat mogao biti upotrijebljen kao instrument pravednosti«, PAPINSKO VIJEĆE »IUSTITIA ET PAX«, *Kompendij socijalnog nauka Crkve*, Zagreb, 2005., 497 (dalje: KSNC). Prema talijanskom prijevodu enciklike, na hrvatski bi najprimjerenije glasilo prijevod: »Zbog toga je u atomskom dobu gotovo nemoguće misliti da bi se rat mogao koristiti kao oruđe pravde.«

²⁷ Maurice ROY, *Construire la paix. Lettre à Paul VI et réflexions à l'occasion du dixième anniversaire de l'encyclique »Pacem in terris«, 11 avril 1963 – 11 avril 1973*, Paris, 1973., 81.

vlasti opskrbljene odgovarajućim snagama, dotle se neće moći zanijekati vladama pravo na zakonitu obranu (*ius legitimaе defensionis*), dakako, pošto budu iscrpljena sva sredstva mirotnog pregovaranja« (GS 79).

Koncil konstatira žalosnu, ali istinitu činjenicu, naime da rat nije iskorišten iz ljudske zbilje. Može zvučati naivnim pitanje hoće li rat ikada biti iskorišten iz ljudske zbilje u svjetlu čovjekove sklonosti nasilju i povijesnih iskustava tragičnih ratnih sukoba od početka povijesti čovječanstva do danas. Tu se rat pokazuje povijesnom konstantom. Povijest čovječanstva uvelike se potvrđuje kao povijest ratovanja u kojoj se duža ili kraća mirnodopska razdoblja otkrivaju samo kao razdoblja primirja i konsolidacije snaga. Rat se jednostavno čini neiskorjenjivim iz ljudske zbilje.

Međutim, teolog se s tim zaključkom ne može složiti jer svoju misao ne temelji isključivo na ljudskom iskustvu i ljudskom stanju (*conditio humana*), nego na daru milosti novog stvaranja u Kristu i na svezremenskoj vrijednosti evanđeoske poruke mira i nenasilja. U tom je od velike važnosti realistička koncilski izjava: »Ukoliko su ljudi grješnici, prijeti im opasnost od rata i prijetit će im sve do drugog Kristovog dolaska; ali ukoliko su povezani ljubavlju, oni svladavaju grijeh i svladavat će i nasilje, sve dok se ne ispuni riječ: 'Prekovat će svoje mačeve u plugove i koplja u srpove. Neće više narod dizat mača protiv naroda, niti će se više učiti ratovanju' (Iz 2,4)« (GS 78).

Koncilski realizam stoga ne bismo smjeli shvatiti kao uvjerenje o neiskorjenjivosti rata iz ljudske zbilje, nego kao podsjetnik na žalostan otpor evanđeoskom pozivu na obraćenje i zatvorenosti prema djelovanju milosti kao preduvjetu ostvarenja kršćanske poruke mira i nenasilja. Koncil je, nadalje, izjavio da je »jedno poduzeti vojne aktivnosti radi opravdane obrane narodâ, a drugo je htjeti podjarmiti druge narode« (GS 79). Postoji, dakle, bitna razlika između zakonite obrane i agresivnog osvajanja. Rat s naslova zakonite obrane je nametnut i obramben i zbog toga držimo da bi bilo primjerenije izbjegavati riječ *rat* u nazivu takvog sukoba i radije se koristiti riječju *obrana*. Razlika je vrijednosna i ona se ne izvodi iz naravi rata, nego iz moralne opravdanosti zakonite obrane od nametnute i neizbježne ratne agresije.

Koncilski realizam poziva sve da »iskoristimo odozgo nam darovanu stanku koju uživamo da svjesniji vlastite odgovornosti pronađemo putove kojima bismo na čovjeka dostojniji način mogli naći rješenje naših sporova. Božja providnost uporno od nas zahtijeva da se oslobodimo staroga robovanja ratu« (GS 81). Usred kulminacije hladnoratovske krize Koncil evanđeoskom odvažnošću podsjeća da Bog zahtijeva od čovjeka napuštanje robovanja ratu i da mirnodopsko vrijeme iskoristi za traženje putova u rješavanju sporova

koji odgovaraju njegovu uzvišenom pozivu i ljudskom dostojanstvu. »Stoga je neodgodivo potreban odgoj novoga mentaliteta i novog nadahnuća u javnome mnijenju« (GS 82).

Koncilski realizam potvrđuje također da je rat posljedica grijeha te da je djelovanje grijeha u čovjeku moguće nadvladati jedino milosnom snagom obraćenja srca. Teološki je, dakle, opravdano zagovarati milosno obraćenje srca svih ljudi kao pretpostavci uspostave sveopćeg mira, a to ne dovodi u pitanje teološki realizam koji prihvaća logiku Božjeg kraljevstva koje se događa u napetosti »već da«, »još ne« i »ne sada« i time se priznaje da će grijeh u čovjeku djelovati sve do savršenog očitovanja Božjeg kraljevstva o drugom slavnom dolasku Sina Božjega.

To, međutim, nije razlog za teološko opravdanje rata, nego poziv na razborito i neumorno korištenje svim raspoloživim naravnim i nadnaravnim sredstvima u izgradnji mira i sprečavanju svakog rata zakonitim moralnim sredstvima.²⁸ Koncil je baš to osvijestio ovom izjavom: »Očevidno je, dakako, da se moramo potruditi kako bismo svim silama pripremili vrijeme u kojemu će – uz pristanak država – biti moguće posve zabraniti svaki rat« (GS 82). Koncil govori o posvemašnjoj zabrani svakog rata na temelju postignutoga međunarodnog dogovora i sporazuma svih naroda i država, ali pritom mu glavno polazište nisu samo međunarodno pravo i politika, nego evanđeoska poruka mira: »Zemaljski mir, koji se rađa iz ljubavi prema blišnjemu, slika i učinak Kristova mira, koji proizlazi od Boga Oca. Sâm je, naime utjelovljeni Sin, knez mira, svojim križem pomirio sve ljude s Bogom« (GS 78). Mir među svim ljudima je Očev dar ljudima po predanju Sina. Stoga su upravo kršćani prije svih drugih pozvani na osudu svakog rata i neumorno zalaganje oko izgradnje mira među svim ljudima.²⁹

3. Rat i nenasilje u postkoncilskome katoličkom mišljenju

Opravdano je tvrditi da su postkoncilski pape nastavili razvijati i produbljivati koncilski nauk o izbjegavanju svakog rata. Neumorno su pozivali na dosljedno zauzimanje za mir i odricanje od svakog nenasilja. U nastavku ovih pro-

²⁸ Usp. Marin SRAKIĆ, Nova svijest o miru, u: *Vjesnik Đakovačke i Srijemske biskupije*, 114 (1986.) 1, 13-16. Također usp. Marin SRAKIĆ, *Blago mirotvorcima*, 101-110.

²⁹ Usp. Marin SRAKIĆ, Od teorije »de bello iusto« – preko poziva »de bello vitando« – do etike »de pace aedificanda«. Doprinos kršćanske vjere svijetu na razini međunarodnih odnosa, u: Drago ŠIMUNDŽA (prir.), *U službi čovjeka*. Zbornik nadbiskupa metropolite dr. Frane Franića, Split, 1987., 123-148. Također usp. Marin SRAKIĆ, *Blago mirotvorcima*, 197-232.

mišljanja ćemo, ipak, ukratko predstaviti neke problemske aspekte postkoncilskog katoličkog odnosa prema pravednom ratu.

Koncilski nauk o divljaštvu ratova (*de bellorum immanitate*) i realnim prijetnjama totalnog rata (*de bello totali*) sofisticiranim znanstvenim naoružanjem potaknuo je živahnu teološku raspravu o moralnoj opravdanosti tradicionalne teorije pravednog rata. Nažalost, među teolozima moralistima nije postignut jednoglasan stav o tome treba li teoriju pravednog rata i dalje smatrati moralno prihvatljivom. Australški teolog Brian Johnstone ističe da je ta rasprava iznjedrila barem šest različitih stavova: 1) teorija pravednog oduvijek je valjana i takva treba i ostati; 2) teorija pravednog rata je valjana isključivo u odnosu na moralno opravdanje državne moći koja ima pravo uporabiti silu u zaštiti pravno-političkog poretka od nasilne nepravde; 3) teorija pravednog rata opravdava obranu od ratnog nasilja i osigurava opravdanje barem nekih obrambenih ratova; 4) moguće je zajedno opravdati i teoriju pravednog rata i pacifizam; 5) teorija pravednog rata nije više održiva i treba je napustiti, a uz opću osudu svakog rata treba zadržati jedino pravo na oružanu samoobranu od ratne agresije; 6) teoriju pravednog rata treba napustiti i zamijeniti je etikom nenasilja jer ne postoji izuzetak općoj moralnoj zabrani svakog rata.³⁰

Američki isusovac David Hollenbach 1983. godine u svom djelu *Nuklearna etika* svjesno je izabrao put istodobnog opravdanja teorije pravednog rata i pacifizma kao legitimnih i nužnih zahtjeva kršćanske vjere.³¹ U tome, dakako, nije osamljen. Jedan primjer zaslužuje dužnu pozornost, a to je Pastoralno pismo Nacionalne konferencije katoličkih biskupa u Sjedinjenim Američkim Državama od 3. svibnja 1983. godine pod naslovom *Izazov mira: Božje obećanje i naš odgovor*.³² U pismu se temeljito i sustavno opravdavaju pravedni rat i kršćansko nenasilje i pacifizam.

Američki biskupi su načela moralnog vrednovanja rata iznijeli u pet glavnih točaka: 1) Katoličko učenje u svakom slučaju polazi od pretpostavke protiv rata i za mirno rješavanje sporova. U iznimnim slučajevima, definiranim

³⁰ Usp. Brian JOHNSTONE, *Un approccio cristiano al concetto di pace e guerra*, [ad usum privatum], Roma, [s. a.], 2-3.

³¹ Usp. David HOLLENBACH, *Nuclear Ethics. A Christian Moral Argument*, New York, 1983., 30-32.

³² Usp. NATIONAL CONFERENCE OF CATHOLIC BISHOPS, *The Challenge of Peace. God's Promise and Our Response. A Pastoral Letter on War and Peace* (3. V. 1983.), Washington, D.C., 1983., u: <https://www.usccb.org/upload/challenge-peace-gods-promise-our-response-1983.pdf> (2. XII. 2022.). Skraćenu verziju pastoralnog pisma vidi u: NATIONAL CONFERENCE OF CATHOLIC BISHOPS (1983 and 1993), *A Presumption against War*, u: Gregory M. REICHERG – Henrik SYSE – Endre BEGBY (ur.), *The Ethics of War. Classic and Contemporary Readings*, 670-675.

moralnim načelima tradicije pravednog rata, neke uporabe sile su dopuštene; 2) Svaki narod ima pravo i dužnost braniti se od nepravedne agresije; 3) Napadački rat bilo koje vrste moralno nije opravdan; 4) Nikad nije dopušteno usmjereni nuklearno ili konvencionalno oružje »koje bez razlike ide za uništenjem čitavih gradova ili prostranih krajeva zajedno s njihovim stanovništvom« (CS 80). Uvijek je pogrešno namjerno ubijanje nevinih civila ili neboraca; 5) Čak i obrambeni odgovor na nepravedni napad može uzrokovati razaranja koji krši načelo razmjernosti, idući daleko izvan granica zakonite obrane. Ovaj sud je naročito važan prilikom procjene planirane uporabe nuklearnog oružja. Nika-kva obrambena strategija, nuklearna ili konvencionalna, koja prelazi granice razmjernosti nije moralno dopustiva.³³

Oni ističu da katolički nauk pretpostavlja osudu rata i poziv na mirno rješavanje sukoba, ali da se u nekim iznimnim slučajevima može moralno opravdati upotreba vojne sile, a moralna načela za to pruža upravo tradicionalna teorija pravednog rata, iz čega slijedi da je smatraju i dalje moralno prihvatljivom. Katoličku pretpostavku osude rata američki biskupi dosljedno primjenjuju na svaki napadački i agresivni rat, dok smatraju moralno opravdanim pravo i dužnost svakog naroda na obranu od nepravedne agresije, što stavljaju pod nazivnik pravednog rata. Također smatraju moralno neprihvatljivim namjerno ubojstvo nevinih civila i neboraca u ratnom sukobu. Njihov pogled je uvjetovan američkim kontekstom nuklearne supersile te ponavljaju koncilski nauk o moralnoj neprihvatljivosti totalnog uništenja uporabom nuklearnog i znanstvenog oružja. Ističu da obrana čak i od nepravednoga nuklearnog napada koja vrijeđa načelo razmjernosti nije moralno prihvatljiva.

Budući da američki biskupi promiču stav o valjanosti tradicionalne teorije pravednog rata, u nastavku pisma kritički propituju opću pretpostavku protiv rata u svjetlu zakonite samoobrane.³⁴ U izlaganju kriterija pravednog rata polaze od povijesne i teološke premise da je u Crkvi od sv. Augustina sve do naših dana prevladao nauk o moralnoj opravdanosti obuzdavanja zla i zaštite nevinih u ozračju neizbježnosti rata, a tomu u prilog navode već ranije citiranu koncilsku izjavu iz *Gaudium et spes*.³⁵ Nakon toga izlažu tradicionalne kriterije moralnog opravdanja prava na rat (*ius ad bellum*),³⁶ a zatim dva kriterija

³³ Usp. NATIONAL CONFERENCE OF CATHOLIC BISHOPS, *The Challenge of Peace. God's Promise and Our Response*, I. A.

³⁴ Usp. *Isto*, 71-79.

³⁵ Usp. GS, 79; NATIONAL CONFERENCE OF CATHOLIC BISHOPS, *The Challenge of Peace. God's Promise and Our Response*, 82.

³⁶ Usp. NATIONAL CONFERENCE OF CATHOLIC BISHOPS, *The Challenge of Peace. God's Promise and Our Response*, 85-100.

moralnog opravdanja prava u ratu (*ius in bello*): 1) načelo razmjernosti u uporabi oružane sile (*proportionality*); 2) načelo strogo razlikovanja ratnih i civilnih ciljeva (*discrimination*).³⁷

Prije izlaganja tradicionalnoga katoličkoga nauka o pravednom ratu američki biskupi su opširno predstavili biblijsko poimanje rata i mira, a posebno Isusov primjer i evanđeoski nauk o miru i nenasilju u svjetlu Božjeg kraljevstva.³⁸ Dosljedno tomu, nakon izlaganja moralnih kriterija za opravdanje pravednog rata, biskupi su se, a potaknuti koncilskim iskorakom u tumačenju rata, opet vratili ideji nenasilja.³⁹ U tom kontekstu izričito priznaju: »Potaknuti primjerom Isusova života i njegovim učenjem, neki su se kršćani od najranijih dana Crkve posvetili nenasilnom načinu života. Neki su shvatili da Isusovo evanđelje zabranjuje svako ubijanje. Neki su afirmirali uporabu molitve i drugih duhovnih metoda kao sredstava protiv netrpeljivosti i neprijateljstva.«⁴⁰ Također su istaknuli da je »između četvrtog stoljeća i naših dana tema kršćanskog nenasilja i kršćanskog pacifizma ponekad jače, a ponekad slabije odjekivala i ponovno odjekivala. Jedna od velikih nenasilnih figura u tim stoljećima bio je sveti Franjo Asiški. Osim što je ulagao osobne napore u pomirenje i mir, Franjo je odredio da laici koji su postali članovi njegova trećeg reda ne smiju uzimati smrtonosno oružje niti ga nositi protiv bilo koga.«⁴¹

Američki biskupi priznaju da su naročito dvije koncilske izjave odlučujuće utjecale na katolike u svim slojevima društva u preispitivanju njihovih stavova o ratu i vojnoj službi u svjetlu kršćanskog pacifizma. Prva izjava glasi: »Osim toga, čini se kako bi bilo pravično da se zakoni na čovječan način pobrinu za slučaj onih koji na poticaj vlastite savjesti odbijaju upotrebu oružja, a da ipak prihvaćaju neki drugi oblik služenja ljudskoj zajednici« (GS 79). To je prvi put da se u nekom koncilskom dokumentu uopće doziva u pamet poraba zakonske zaštite prava na priziv savjesti. Druga koncilska izjava glasi: »Pokrenuti istim Duhom ne možemo a da ne pohvalimo one koji se u borbi za prava odriču nasilničkog postupanja te posežu za obrambenim sredstvima koja su, uostalom, na raspolaganju i slabijima, samo ako je to moguće bez povrede prava i dužnosti drugih odnosno zajednice« (GS 78). Valja reći da je i tradicionalna moralna teologija isticala da nije dopušteno sudjelovati u ratnom sukobu protiv vlastite savjesti. Zahtijevalo se osobno uvjerenje da je zaista riječ o praved-

---

³⁷ Usp. *Isto*, 100-110.

³⁸ Usp. *Isto*, 30-55.

³⁹ Usp. *Isto*, 111-121.

⁴⁰ *Isto*, 111.

⁴¹ *Isto*,

noj stvari, iako je bilo teologa koji su naglašavali da pravno predmnijevanje stoji na strani zakonite vlasti koja ima obvezu pozivati u rat.⁴² Pritom, dakako, nije svejedno o kakvoj je vojnoj obvezi riječ, jer su vojske do 19. stoljeća uglavnom bile sastavljene od dobrovoljaca, a opća vojna obveza je novijeg datuma. U tom je smislu Koncil realistički izjavio da »se čini kako bi bilo pravično da se zakoni na čovječan način pobrinu za slučaj onih koji na poticaj vlastite savjesti odbijaju upotrebu oružja« (GS 79).

U duhu koncilskog nauka američki biskupi najprije odvažno zaključuju: »Dužnost nam je kao katoličkim biskupima naglasiti našoj katoličkoj zajednici i širem društvu važnost koncilске podrške pacifističkom izboru pojedinaca i ponovno naglasiti nenasilno svjedočanstvo postkoncilskih papa.«⁴³ Drugim riječima, izbor nenasilnog pacifizma je osobno pravo svakog katolika, ali ne i moralna dužnost cijele katoličke zajednice, jer »je učenje o pravednom ratu jasno bilo u posjedu katoličke misli proteklih 1500 godina, 'novi trenutak' u kojem se nalazimo vidi učenje o pravednom ratu i nenasilju kao različite, ali međusobno ovisne metode vrednovanja ratovanja. Razilaze se u nekim specifičnim zaključcima, ali dijele zajedničku pretpostavku protiv uporabe sile kao sredstva u rješavanju sporova.«⁴⁴

Držimo da su američki biskupi iznijeli smislene argumente u prilog suprotnoj i ne uvijek jednostavnoj koegzistenciji pacifizma i teorije pravednog rata. U tome su ih slijedili brojni teolozi, tražeći putove nadilaženja proturječja između teorije pravednog rata i evanđeoskog nenasilja i pacifizma.⁴⁵

4. Prema nadilaženju proturječja pravednog rata i nenasilja

Najstariji talijanski katolički časopis *La Civiltà Cattolica*, koji se smatra polu-službenim vatikanskim glasilom, objavio je 1991. godine jedan, nažalost, nepotpisan Uvodnik u kojem se ističe da se Crkva sprema postati Crkvom kršćanskog mira te da je »teorija pravednog rata neodrživa i treba je napustiti.

⁴² Usp. Bernhard HÄRING, *Frei in Christus*, III, 449. Također usp. Bernhard HÄRING, *Kristov zakon – slobodni u Kristu*, 551.

⁴³ NATIONAL CONFERENCE OF CATHOLIC BISHOPS, *The Challenge of Peace. God's Promise and Our Response*, 85-119.

⁴⁴ *Isto*, 120.

⁴⁵ Usp. René COSTE, *Doctrine fondamentale de l'Eglise catholique concernant le problème de la guerre et de la paix*, u: Pierre VIAUD (ur.), *Les religions et la guerre. Judaïsme, Christianisme, Islam*, Paris, 1991., 85-120; David HOLLENBACH, *Nuclear Ethics. A Christian Moral Argument*, 30-32; Richard B. MILLER, *Christian Christian Pacifism and Just-War Tenets. How do They Diverge?*, u: *Theological Studies*, 47 (1986.) 3, 448-472; John FINNIS – Joseph BOYLE Jr. – Germain GRISEZ, *Nuclear Deterrence. Morality and Religion*, Oxford, 1987.

S jednim jedinim izuzetkom, a to je ustvari puka obrana od aktivne agresije, može se reći da ne postoje 'pravedni ratovi' i ne postoji 'pravo na ratovanje'.⁴⁶ Uvodnik u prilog tomu navodi četiri ključna argumenta. Prvo, moderni rat je totalno drukčiji od predmodernih ratova⁴⁷ i zbog toga ga treba vrednovati na totalno drukčiji način.⁴⁸ Drugo, moderni rat uzrokuje štetu koju se ne može smatrati razmjernom dobru koje se želi postići.⁴⁹ Treće, moderni rat nikad ne može postati krajnje sredstvo jer uvijek postoje drugi načini za rješenje sukoba.⁵⁰ Četvrto, moderni rat je beskoristan i opasan i ne može predstavljati prikladno sredstvo za postignuće pravedne svrhe.⁵¹

U Uvodniku se čak navodi da teorija pravednog rata nikad nije bila dio službenog nauka Crkve. Štoviše, tvrdi se da je Crkva u četiri recentna dokumenta, dotično u koncilskoj Pastoralnoj konstituciji *Gaudium et spes* (7. prosinca 1965.) te u enciklikama *Pacem Dei munus* (23. svibnja 1920.) pape Benedikta XV., *Pacem in terris* (11. travnja 1963.) pape Ivana XXIII. i *Centesimus annus* (1. svibnja 1991.) pape Ivana Pavla II., otvoreno osudila svaki rat. Uvodnik ne donosi jasnu i nedvosmisleni službenu crkvenu formulaciju osude teorije pravednog rata, ali ton i argumenti teksta jasno i nedvosmisleno to priželjkuju.

Da na području katoličkoga moralnog vrednovanja teorije pravednoga rata postoji pluralizam, svjedoče i reakcije na tekst toga Uvodnika. Američki teolog John Langan kritički se osvrnuo na postavke koje su iznesene u Uvodniku te je stavio u pitanje tezu po kojoj je moguće na temelju navedenih četiriju učiteljskih dokumenata govoriti o apsolutnoj zabrani teorije pravednog rata.⁵² Naime, neupitna je činjenica da se mnogi teolozi koji podržavaju teoriju pravednog rata pozivaju upravo na brojne izjave suvremenih papâ i biskupskih konferencija u prilog toj teoriji.⁵³ No, neupitna je činjenica da raste broj teologa koji smatraju da je došlo vrijeme da se ona definitivno napusti.

⁴⁶ EDITORIALE, *Coscienza cristiana e guerra moderna*, u: *La Civiltà Cattolica*, 142 (1991.), 3, 11.

⁴⁷ Usp. *Isto*, 3.

⁴⁸ Usp. *Isto*, 5. Također usp. GS, 80.

⁴⁹ Usp. EDITORIALE, *Coscienza cristiana e guerra moderna*, 10.

⁵⁰ Usp. *Isto*, 11.

⁵¹ Usp. *Isto*, 13.

⁵² Usp. John LANGAN, *The Just War Theory after the Gulf War*, u: *Theological Studies*, 53 (1992.) 1, 101.

⁵³ Usp. James T. JOHNSON, *The Just War Tradition and the American Military*, u: James T. JOHNSON – George WEIGEL (ur.), *Just War and the Gulf War*, Washington, D.C., 1991., 3-43; David E. DECOÛSE (ur.), *But Was It Just. Reflections on the Morality of the Persian Gulf War*, New York – London, 1992.; Tobias WINRIGHT, *Why I Shall Continue to Use and Teach Just War Theory*, u: *Expositions*, 12 (2018.) 1, 142-161.

5. Bernhard Häring o ratu i nenasilju

Među najpoznatije katoličke moralne teologe koji su prešli put od zagovornika teorije pravednog rata do zagovornika njezina napuštanja svakako valja ubrojiti Bernharda Häringa.⁵⁴ U knjizi o iscjeliteljskoj moći mira i nenasilja ustvrdio je: »Razumijem da s poštovanjem trebamo prihvatiti dani pluralizam, ali kako ja to vidim, trebamo snažno raditi u ovom kritičkom trenutku da se oslobodimo teorije `pravednog rata', pogotovo dok ostaje tako iskrivljena u umovima i natpisima mnogih katolika. [...] Cilj ne može biti perpetuiran pluralizam, nego solidarni izbor za nenasilnu obranu.«⁵⁵ Häring ne govori o društvenom, nego o teološkom pluralizmu u kontekstu tumačenja i razumijevanja teorije pravednog rata. »Stvaralačko oslobođenje od nasilnog načina mišljenja, govora i djela najjači je izazov svakomu. Ono pretpostavlja da sebe i svoju kulturu neumorno oslobađamo od gramzivosti i pohlepe za vlašću te svih poroka koji su s time povezani.«⁵⁶

Glavni Häringov teološki argument oslanja se na drukčije shvaćanje otкупljenja i pravednosti. Sin Božji nije došao na svijet samo kako bi uzeo na sebe naše grijeha i ponovno uspostavio pravednost nego i kako bi ozdravio čovječanstvo i oslobodio ga ropstva grijeha i nasilja snagom božanskoga milosrđa. Tradicionalna teorija pravednog rata snažno je isticala ponovnu uspostavu narušenog poretka pravednosti, uključujući i uporabu oružane sile protiv onih koji grubo ugrožavaju ili narušavaju taj poredak, dok je zanemarivala potrebu obraćenja i iscjeliteljsku snagu božanskoga milosrđa i Kristove milosti. Dakle, Häringov argument u prilog napuštanju teorije pravednog rata uključuje napuštanje kategorija koje se oslanjaju na negativnu logiku patologije te usvajanje pozitivnih kategorija koje naglašavaju ozdravljenje pomoću istinske terapije.⁵⁷ Zbog toga je kritičan i prema eshatologijama koje ostvarenje mira i nenasilja smještaju s onu stranu povijesti, budući da je Krist učenicima dao svoj mir (usp. Iv 14, 27).⁵⁸

⁵⁴ Usp. Brian V. JOHNSTONE, *Abandoning the Just War Theory? The Development of B. Häring's Thought on Peace, 1954-1990*, u: *Studia Moralia*, 33 (1995) 2, 289-309.

⁵⁵ Bernhard HÄRING, *The Healing Power of Peace and Nonviolence*, Mahwah (NY), 1986., 106. Häring je u tekstovima objavljenim u razdoblju od 1954. do 1968. godine zastupao teoriju pravednog rata. Nakon toga je postao sve kritičniji prema toj teoriji, a to se jasno nazire u njegovu djelu sustavne moralne teologije. O tome vidi u: Bernhard HÄRING, *Frei in Christus*, III, 436-457. Također usp. Bernhard HÄRING, *Kristov zakon – slobodni u Kristu*, 539-559.

⁵⁶ Bernhard HÄRING, *Frei in Christus*, III, 452. Također usp. Bernhard HÄRING, *Kristov zakon – slobodni u Kristu*, 553.

⁵⁷ Usp. Bernhard HÄRING, *The Healing Power*, 66; 81; 98.

⁵⁸ Usp. Bernhard HÄRING, *La contestazione dei non violenti*, Brescia, 1969., 24.

Häring je uvjeren da teorija pravednog rata služi moćnicima, o čemu svjedoči povijest, kao sredstvo osobnog opravdanja i prikriivanja vlastita grijeha. U tom smislu Häring navodi rezultate povijesnih istraživanja četiriju slučajeva rata koji nedvosmisleno pokazuju da su se teoretičari pravednog rata koristili upravo tim argumentima u opravdanju ratova njihovih zemalja.⁵⁹ Po njemu govor o redu i miru može biti »patološko krivotvorenje« (njem. *pathologische Verfälschung*) koje vješto skriva stvarnost nasilja i nutarnje korijene nasilja u ljudskom srcu.⁶⁰

Pojam *patologije* služi kao sredstvo za radikalnu kritiku društva. Ona pomaže otkriti i razobličiti skrivene dinamike nasilja koje su se pruerušile u govor o redu i miru. Pojam ozdravljenja služi kao sredstvo za povezivanje stvarnosti ljudskog nasilja u svijetu i samog evanđelja u čijem se središtu nalazi Isus Krist otkupitelj, spasitelj i izlječitelj svakog nasilja. Ozdravljenje se uvijek događa u procesu. Dinamike tog procesa je nužno ugraditi u društvo i politiku kako bi se postupno oslobodili od uzroka nasilja i sklonosti nasilju.⁶¹ U suprotnom postoji opasnost da se i u budućnosti svaki rat opravdava kriterijima teorije pravednog rata.⁶² To onda ne pridonosi učvršćivanju istinskog mira, nego stalnom jačanju vojne sposobnosti za rat. Upravo je to jedan od razloga zašto je Häring napustio ideju takozvanog prava države na rat, a posegnuo je za prikazom shvaćanja rata i mira u Novom zavjetu te prikazom povijesnog razvoja kršćanskog pacifizma i nenasilja.⁶³

Kratak prikaz misli Bernharda Häringa o potrebi napuštanja teorije pravednog rata i dosljednog prihvaćanja kršćanske etike mira utemeljene na evanđeoskoj poruci o pomirenju, praštanju i nenasilju daje nam za pravo zaključiti da su snažne koncilske izjave o miru i divljaštvu rata naišle kod njega na plodno tlo. U tom je smislu njemački teolog moralist Anselm Günthör mogao konstatirati da »se odsjek o ratu koncilske Pastoralne konstitucije dosta razlikuje od načina na koji je tradicionalna moralna teologija govorila o

⁵⁹ Usp. LeROY WALTERS, *Historical Applications of the Just War Theory. Four Case Studies in Normative Ethics*, u: James T. JOHNSON – David SMITH (ur.), *Love and Society. Essays in the Ethics of Paul Ramsey*, Missoula, 1976., 115-138.

⁶⁰ Usp. Bernhard HÄRING, *Die Heilskraft der Gewaltfreiheit*, Düsseldorf, 1986., 12.

⁶¹ Usp. *Isto*, 13.

⁶² U tom se smislu može razumjeti argumentacija u prilog opravdanju Golfskog rata 1990. – 1991. na osnovama teorije pravednog rata kao opravdanja državne moći. O tome vidi u: George WEIGEL, *From Last Resort to Endgame. Morality, the Gulf War, and the Peace Process*, u: David E. DECOSSE (ur.), *But Was It Just*, 19-40.

⁶³ Usp. Bernhard HÄRING, *Frei in Christus*, III, 436-439. Također usp. Bernhard HÄRING, *Kristov zakon – slobodni u Kristu*, 539-541.

ratu»⁶⁴. Ona se zadržavala na vrednovanju kriterija pravednog rata, polazeći od opravdanosti određenog rata prema utvrđenim moralnim kriterijima. Koncil, pak, u ratu vidi veliko zlo i o ratu ne govori, a kako je to redovito bio slučaj u tradicionalnim udžbenicima moralne teologije, pod naslovom o pravednom ratu (*de bello iusto*), nego pod naslovom o izbjegavanju rata (*de bello vitando*). Preduvjet za to je obraćenje srca kako bi se iz čovjeka i svijeta iskorijenila neprijateljstva i mržnje koji uzrokuju ratove. »Kristova se Crkva – postavljena usred tjeskobe sadašnjeg vremena – ne prestaje najčvršće nadati. Ona hoće uvijek iznova, u zgodan i nezgodan čas, navijestiti našem vremenu apostolsku poruku: `Evo, sad je vrijeme milosno' za promjenu srdaca, `evo sad je vrijeme spasa' (2 Kor 6,2)« (GS 82).

6. Prema napuštanju teorije pravednog rata

Kompendij socijalnog nauka Crkve nakon izlaganja crkvenog nauka o miru kao plodu pravednosti i ljubavi (usp. KSNC, 494–496) govori o ratu kao slomu mira (usp. KSNC 497–515). »Učiteljstvo osuđuje nečovječnost rata i zahtijeva da se o njemu razmišlja potpuno novim pristupom« (KSNC 497). Istini za volju, najprodornija i najjasnija promišljanja s potpuno novim pristupom ratu prošli smo u djelima Bernharda Häringa, ali njegov novi pristup, nažalost, nije općeprihvaćen ni u teologiji ni u crkvenom nauku.

Kompendij u prvim trima brojevima donosi čitav niz snažnih izjava papinskog učiteljstva, počevši od Lava XIII. do Ivana Pavla II., koje nedvosmlenim jezikom osuđuju rat i ratno nasilje (usp. KSNC 497–499). Odmah zatim govori o zakonitoj obrani pri čemu novi pristup otvara prostor za stari pristup ratu. Prva izjava glasi: »Agresorski rat u sebi je samome nemoralan. U tragičnom slučaju kad on izbije, odgovorni u napadnutoj državi imaju pravo i obvezu organizirati obranu koristeći se i silom oružja« (KSNC 500). Kompendij u prilog moralnoj dopuštenosti zakonite obrane doslovno citira cijeli broj 2309 novog Katekizma, koji donosi sažetak uvjeta za moralno opravdanje zakonite obrane koji su, to se izrijekom priznaje, preuzeti iz tradicionalne teorije pravednog rata (usp. KKC 2309; KSNC 500).

Pravo na zakonitu obranu nije moguće ni racionalno ni teološki zanijekati. No, obrazloženje zakonite obrane kategorijama teorije pravednog rata sugerira proturječje s početnom konstatacijom da »učiteljstvo osuđuje nečovječnost

⁶⁴ Anselm GÜNTHÖR, *Chiamata e risposta. Una nuova teologia morale. III – morale speciale. Le relazioni verso il prossimo*, Cinisello Balsamo (MI), 1988., 560.

rata« (KSNC 497) i s koncilskim naukom koji poziva na posvemašnju zabranu i izbjegavanje svakog rata (*de bello vitando*) (usp. GS 82).

U Rimu je 2016. godine u suorganizaciji Papinskog vijeća »Iustitia et pax« i Pax Christi International održana trodnevna konferencija pod naslovom »Nenasilje i pravedni mir: doprinos katoličkom razumijevanju i predanost nenasilju«. ⁶⁵ Konferencija je naglasila nenasilje i pravedni mir, a izbjegnuto je pojam pravednog rata. Nenasilje i pravedni rat su u proturječju. U prigodnom obraćanju na otvaranju konferencije papa Franjo je, između ostalog, izjavio: »Osnovna premisa je da krajnji i najdostojniji cilj ljudskih bića i ljudske zajednice bude ukidanje rata. U tom smislu, podsjećamo da je jedina izričita osuda Drugoga vatikanskog koncila bila osuda rata, iako je Koncil priznao da se vladama ne može uskratiti pravo na legitimnu oružanu obranu kad su iscrpljena sva sredstva mirnog rješenja, jer rat, nažalost, nije iskorijenjen iz ljudske zbilje.« ⁶⁶ Najplemenitiji i čovjekova dostojanstva najdostojniji cilj je posvemašnja zabrana svakog rata i dosljedno opredjeljenje za mir. U tom je smislu na kraju spomenute konferencije odaslan apel s nekoliko poruka. Među njima je na prvom mjestu poziv da socijalni nauk Crkve dalje razvije temu nenasilja s pozivom papi Franji da napiše svijetu encikliku o nenasilju i pravednom miru. U petoj poruci apela poziva se na obustavu korištenja i opravdanja teorije pravednog rata te na ustrajno zagovaranje zabrane rata i nuklearnog naoružanja. ⁶⁷

Nije moguće dokazati da je papa Franjo poslušao upravo apel spomenute konferencije, ali je činjenica da je već u poruci prigodom 50. Svjetskog dana mira 1. siječnja 2017. godine pozvao na nenasilje kao stil politike opredijeljene za mir. ⁶⁸ U središtu Franjine poruke stoji Isusov primjer i svjedočanstvo nenasilja. Izjavio je: »I sâm Isus je živio u vremenima u kojima je vladalo nasilje.

⁶⁵ Usp. PAX CHRISTI INTERNATIONAL – PONTIFICAL COUNCIL FOR JUSTICE AND PEACE, *Nonviolence and Just Peace. Contributing to the Catholic Understanding of and Commitment to Nonviolence*, (Rome, Italy, 11.-13. IV. 2016.), u: <http://www.justpax.va/content/giustiziaepace/en/eventi/convegni-realizzati/2016/nonviolenza-e-pace-giusta-un-contributo-alla-concezione-cattoli.html> (27. XI. 2022.).

⁶⁶ Papa FRANJO, *Message to the Nonviolence and Just Peace Conference* (11. IV. 2016.), u: <http://www.justpax.va/content/giustiziaepace/en/archivio/news/2016/pope-francis-message-to-the-nonviolence-and-just-peace-conf.html> (27. XI. 2022.).

⁶⁷ Usp. PAX CHRISTI INTERNATIONAL, *An Appeal to the Catholic Church to Re-commit to the Centrality of Gospel Nonviolence* (13. IV. 2016.), u: <https://nonviolencejustpeace.net/2016/05/17/an-appeal-to-the-catholic-church-to-re-commit-to-the-centrality-of-gospel-nonviolence/> (27. XI. 2022.).

⁶⁸ Usp. Papa FRANJO, *Poruka »Nenasilje – stil politike za mir« u prigodi proslave 50. Svjetskog dana mira* (1. I. 2017.), u: <https://www.ktabkbih.net/hr/poruke-i-poslanice/poruka-svetoga-oca-franje-u-prigodi-proslave-50-svjetskog-dana-mira-1-sijenja-2017/66821> (30. XI. 2022.).

Ipak, učio je da prava bojišnica, gdje se nasilje i mir susreću, jest ljudsko srce: 'Ta iznutra, iz srca čovječjega, izlaze zle namisli' (Mk 7,21). Ali Kristova poruka, u pogledu te stvarnosti, nudi radikalno pozitivan pristup. On je neumorno propovijedao Božju bezuvjetnu ljubav, koja prihvaća i oprašta i učio je svoje učenike da ljube svoje neprijatelje (usp. Mt 5,44) i okrenu drugi obraz (usp. Mt 5,39). Kad je zaustavio tužitelje koji su htjeli kamenovati ženu uhvaćenu u preljubu (usp. Iv 8,1-11) i kad je, u noći uoči svoje smrti, rekao Petru da zadjene mač svoj u korice (usp. Mt 26,52), Isus je pokazao put nenasilja kojim je hodio do samoga kraja, sve do križa, kojim je uspostavio mir i razorio neprijateljstvo (usp. Ef 2,14-16). Stoga, onaj tko prihvati Isusovu Radosnu vijest zna prepoznati nasilje koje nosi u sebi i pušta Božjem milosrđu da ga ozdravi, postajući tako sredstvom pomirenja, prema poticajnim riječima svetoga Franje Asiškog: 'Kao što mir naviještate ustima, tako ga još više imajte u svojim srcima'. Da bismo i danas bili istinski Isusovi učenici, trebamo prigrlliti njegovo učenje o nenasilju. Ono je, kao što je primijetio moj predšasnik Benedikt XVI., 'realno jer uzima u obzir da u svijetu postoji previše nasilja, previše nepravde, te da se stoga to stanje ne može prevladati drukčije već tako da mu se suprotstavimo s više ljubavi i dobrote. To 'više' dolazi od Boga'. U nastavku snažno naglašava: 'Nenasilje za kršćane nije puko taktičko ponašanje, nego čovjekov način postojanja, stav onoga koji je tako uvjeren u Božju ljubav i njegovu moć, da se ne boji hvatati u koštac sa zlom oboružan jedino ljubavlju i istinom. Ljubav prema neprijatelju srž je 'kršćanske revolucije'. Evanđeoska zapovijed ljubite svoje neprijatelje (Lk 6, 27) s pravom se smatra *magna charta* kršćanskog nenasilja. Ono se ne sastoji u tome da se predamo pred zlom (...) nego u tome da na zlo odgovorimo dobrom (usp. Rim 12,17-21), raskidajući na taj način okove nepravde'.'⁶⁹

Papa Franjo je u sedmom poglavlju druge socijalne enciklike *Fratelli tutti* naslovljenom »Putovi do novog susreta« sedam zasebnih brojeva posvetio iza-zovima rata, stavivši ih pod naslov »Nepravdnost rata«.⁷⁰ Nepravdnost rata nije moguće preobratiti u pravednost rata. Najvažniju Franjinu poruku o pre-poznajemo u ovoj izjavi: »Postavlja se pitanje jesu li razvoj nuklearnog, ke-mijskog i biološkog oružja te ogromne i sve veće mogućnosti koje nude nove tehnologije, dali ratu nekontroliranu destruktivnu moć koja pogađa veliki broj nedužnih civila. Doista, 'nikada čovjek nije imao toliku moć nad samim sobom i ne postoji nikakvo jamstvo da će ju dobro koristiti, poglavito ako se pro-matra način na koji se njome služi' (*Laudato si*, 104). Ne možemo, dakle, više rat

⁶⁹ Isto.

⁷⁰ Usp. Papa FRANJO, *Fratelli tutti. Enciklika o bratstvu i socijalnom prijateljstvu* (3. listopada 2020.), Zagreb, 2021., 256-262. (dalje: FT).

promatrati kao rješenje jer će rizici vjerojatno uvijek nadmašiti predmnijevane koristi koje mu se pripisuju. S obzirom na tu činjenicu, danas je vrlo teško podržati racionalne kriterije koji su sazrijevali tijekom stoljeća da bi se govorilo o mogućem »pravednom ratu«. Ne bilo nikad više rata!« (FT 258).

Rat, stoga, više ne može biti rješenje problema, nego trajno ostaje moralni i civilizacijski problem. Suvremena razorna sredstva i način ratovanja nedvosmisleno potvrđuju da je gotovo nemoguće slijediti tradicionalno načelo razmjernosti između rizika i koristi u bilo kojem suvremenom ratnom sukobu. To su razlozi koji, jasno ističe papa Franjo, ozbiljno stavljaju u pitanje racionalnu održivost kriterija tradicionalne teorije pravednog rata. Papa Franjo na kraju gore citirane izjave donosi bilješku 242 u kojoj kaže: »I sam sveti Augustin, koji je razradio ideju o 'pravednom ratu' koju danas ne podržavamo, govorio je kako 'je veća slava zadati smrt ratu riječju i mir postići mirom, a ne ratom, nego taj mir ljudima dati mačem' (*Epistula* 229, 2: PL 33, 1020)« (FT 258: bilješka 242).

Umjesto zaključka

Na kraju se smijemo zapitati koliko je vjerodostojna načelna pretpostavka protiv rata u prilog kršćanskom nenasilju i pacifizmu koja, ipak, poseže za moralnim opravdanjem tradicionalne teorije o pravednom ratu u ozračju postojanja suvremenih armagedonskih arsenala znanstvenog – nuklearnog, kemijskog, biološkog i informatičkog – naoružanja? Ti arsenali brišu granice među zaraćenim stranama, ali i među vojnim i civilnim ciljevima. Osim toga, sustavno povijesno istraživanje teorije pravednog rata potvrđuje njezinu dvoznačnost spram zahtjeva za sprečavanjem određenog rata, s jedne strane, i pružanja ohrabrenja i moralne sigurnosti za opravdanje ratnoga sukoba, s druge strane.⁷¹

Poziv na posvemašnje razoružanje ostat će prazna riječ sve dok u teoriji postoji moralno opravdanje određenoga rata. Zbog čovjekove naravne sklonosti zlu, rat će i dalje ostati prijetnja. Međutim, teologija nije službenica ljudskog usuda, nego evanđeoske poruke mira i nenasilja. Stoga bi se umjesto *pravednog rata* (*bellum iustum*) trebalo isključivo koristiti sintagmom *pravedna obrana* (*defensio iusta*) kako bi se izbjegao i svaki spomen zloćudnog pojma rata u moralnom opravdanju prava na zakonitu samoobranu. Na taj bi se način učinila vjerodostojnijom načelna pretpostavka protiv svakog rata. Nije na odmet podsjetiti na činjenicu da su gotovo svi ratovi koji su vođeni posljednjih dvje-

⁷¹ Usp. LeROY WALTERS, *Historical Applications of the Just War Theory. Four Case Studies in Normative Ethics*, 115-138.

sto godina imali na svim sukobljenim stranama nekakvo moralno opravdanje. Američki biskupi u svojoj izjavi o miru naglasili su da »crkveni nauk o ratu i miru utvrđuje snažnu pretpostavku protiv rata koja je obvezujuća za sve. Zatim preispituje kada se ta pretpostavka može nadjačati u ime očuvanja one vrste mira koja štiti ljudsko dostojanstvo i ljudska prava.«⁷²

Koja vrsta mira bezuvjetno štiti ljudsko dostojanstvo i ljudska prava? Imajući pred sobom povijest čovječanstva, možemo zaključiti da takav mir ljudi mogu osigurati samo djelomično i privremeno. Trajan mir i slogu može nam osigurati samo Kristovo kraljevstvo, koje stoji u središtu poslanja Crkve i njezine teologije. Do njegove savršene uspostave treba radije slijediti Pavlov savjet: »Ne daj se pobijediti zlom, nego dobrim svladavaj zlo« (Rim 12,21) i dosljedno tomu trebalo bi razvijati teološke argumente u prilog miru i nenasilju, kao što je to činio Bernhard Häring, koji je shvatio da je tradicionalna teorija pravednog rata služila tijekom povijesti dvostrukom – proturječnom – cilju: sprečavanju nasilja i opravdanju nasilja. Poziv na oslobođenje od ovog proturječja dolazi nam od mira što nam ga je ostavio Gospodin Isus (usp. Iv 14,27). Posljednjih desetljeća ta svijest sve snažnije prodire u katoličku moralnu savjest i usmjerava je prema bezuvjetnom opredjeljenju za razborito nenasilje i odgovorno zauzimanje za izgradnju mira u ljudima i među narodima.

Abstract

REFLECTIONS ON SOME OLD AND NEW EMPHASIS IN THE CATHOLIC ASSESSMENT OF A JUST WAR

Tonči MATULIĆ

Catholic Faculty of Theology, University of Zagreb
Vlaška 38, p.p. 5, HR – 10 000 Zagreb
tonci.matulic@kbf.unizg.hr

In the article, the author reflects on some old and new emphases in the Catholic evaluation of war in light of the traditional just war theory. In the introductory part, the author briefly reflects on war as evil (mysterium iniquitatis), and then concisely presents traditional arguments in support of the justification of the so-called just war in light of the just war theory. The author proceeds with some recent emphases in the Catholic evaluation of war, highlighting the teaching of the Second Vatican Council, which had

⁷² NATIONAL CONFERENCE OF CATHOLIC BISHOPS, *The Challenge of Peace. God's Promise and Our Response*, 70.

condemned war and called for the prohibition of all war. In the course of the article the author outlines some interpretations of war and nonviolence in the post-conciliar Catholic opinion, with a special emphasis on the messages of a pastoral letter about the peace challenges of the American bishops from 1983, and then on the arguments of one of the most famous moral theologians of the 20th century, Bernhard Häring, in support of abandoning the traditional theories of just war and unconditional agreement with the evangelical logic of non-violence. Based on these analyses, the author points out the necessity of overcoming the contradiction that exists between the traditional understanding of a just war and evangelical peace and calls for non-violence. In this sense, in the last part of the article, the author briefly showcases the latest Catholic proposals for abandoning the just war theory, which throughout history served as a sad justification for almost all wars.

Key words: *war, peace, just war theory, non-violence, Second Vatican Council, Bernhard Häring.*